

ATATÜRK'ÜN MAL VARLIĞI

Assets Of Atatürk

Dr. Abdullah ERDOĞAN

Kayseri/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-5841-800X>

ÖZET

1881 yılında Selanik'te doğan Mustafa Kemal Atatürk küçük yaşta babasını kaybetmesi üzerine kısa bir süreliğine dayısının yanında yaşamıştır. Dayısının çiftlik işleriyle uğraşması daha çocuk yaşlarında Atatürk'ün üzerinde etki bırakmış ve ekonomide tarımın önemini anlamasını sağlamıştır. Öğrencilik yıllarında ekonomik sıkıntı çektiğini not defterine kaydeden Atatürk, cumhuriyeti ilan edip Türkiye Cumhuriyeti Devletini kurana kadar benzer ekonomik sorunları yaşamaya devam etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurduktan sonra cumhurbaşkanı seçilen Atatürk kılıçla kazanılan zaferin ekonomiyle taçlandırılmasını istemiştir. Kendisi bu konuda Türk milletine örnek olmak için çiftlikler kurmuştur. Kurduğu çiftliklerden elde edilen ürünlerin işletilmesi için tesisler kurmuş hem millete örnek olmuş hem de cumhurbaşkanlığı maaşının yanında kişisel gelirler elde etmiştir. Atatürk elde ettiği bu gelirlerin tamamını yine milleti için kullanmış şahsi işlerinde kullanmamıştır. Vefat etmeden önce de bütün mal varlığını milletine bağışlamıştır. Bu araştırmanın amacı; arşiv belgelerinden faydalanılarak Mustafa Kemal Atatürk'ün ölmeden önce bağışladığı mal varlığının neler olduğunu, vasiyetinin neler içerdiğini ortaya çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Orman Çiftliği, Bağış, Mal Varlığı, Mustafa Kemal Atatürk, Vasiyet.

ABSTRACT

Born in Thessaloniki in 1881, Mustafa Kemal Atatürk lived with his uncle for a short time after losing his father at a young age. The fact that his uncle was dealing with farm work had an impact on Atatürk when he was a child and made him understand the importance of agriculture in the economy. Atatürk, who recorded in his notebook that he suffered from economic difficulties during his student years, continued to experience similar economic problems until he declared the republic and founded the Republic of Turkey.

Atatürk, who was elected president after founding the Republic of Turkey, wanted the victory with the sword to be crowned with economy. He established farms to set an example for the Turkish nation in this regard. He had facilities established for the operation of the products obtained from the farms he established, and set an example for the nation and earned personal income in addition to the presidential salary. Atatürk used all of these incomes for his nation and did not use it for his personal business. Before he died, he donated all his property to his nation. The purpose of this research; The aim is to reveal what the assets donated by Mustafa Kemal Atatürk and what his will contains by making use of archive documents.

Keywords: Assets, Atatürk Forest Farm, Donation, Mustafa Kemal Atatürk, Testament.

1. GİRİŞ

Mustafa Kemal Atatürk 1881 yılında Selanik'te Türk ve Müslüman bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Atatürk çok küçük yaşta babasını kaybetmesi üzerine kısa bir süreliğine Rapla çiftliğinde yaşayan dayısının yanına yerleşmiştir. Dayısının çiftlik işleriyle ilgilenmesi Atatürk'ün zihninde tarım işlerinin insanların ve devletlerin ekonomisine önemli katkılar sağladığını görmesine ortam hazırlamıştır (Kocatürk, 2015: 1-2). Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım, Ali Rıza Bey öldükten sonra kendisine iki mecdiye dul maaşı bağlandığını söylemiştir. Bu da ekonomik olarak Ali Rıza Bey'den bir varlık kalmadığını göstermektedir (Şapolyo, 1944: 22).

Dayısının yanında kısa bir süre yaşayan Atatürk için çiftlik yaşamı çekici ve eğlenceli geçmektedir. Toprağı, ağacı ve yeşili çok seven Atatürk çiftlikte güzel günler geçirse de akli hep yarım kalan eğitimindedir (Borak, 2014: 17). Atatürk eğitim hayatına askeri okullarda devam etmiş ve 11 Ocak 1905 tarihinde Harp Akademisinden Kurmay Yüzbaşı olarak mezun olmuştur (Aydemir, 1999: 79). 1905 yılında mezun olan Atatürk okul hayatı boyunca not defterine yaşadıklarını yazmıştır. 21 Mart 1904 tarihinde not defterine; maddi ve manevi sıkıntılar içinde olduğunu yazmıştır. Maddi sıkıntılarının sebebini masrafının çok olmasından değil gelirin az olmasından kaynaklandığını belirtmiştir (ATASE, ATAZB, K-44, B- 6-

24, A, D. 2, F. 2-24, 21.03.1904). Atatürk askerlik mesleğine başlasa da maddi sıkıntıları devam etmektedir. Bunu Trablusgarp Savaşı'nda iken arkadaşı Fuat (Bulca) Bey'e yazdığı mektubuyla ortaya koymaktadır. Mektubunda şimdilik annesine nerede olduğu hakkında bilgi verilmemesini, maaşının alınarak önce borçlarının ödenmesini ve geriye kalan parasının da annesine teslim edilmesini istemektedir (Ulus Gazetesi, 10. 11. 1939: 9).

Atatürk askerlik mesleği boyunca maddi sıkıntılarla sık sık karşılaşmıştır. Askerlikten istifa ettiği 1919 yılında ise maddi sıkıntıları iyice artmıştır. Kurtuluş Savaşı günlerinde Sivas Kongresi'ni yaptıktan sonra Ankara'ya hareket edecekleri zaman Atatürk ve beraberindekilerin bütün parası yirmi yumurta, bir okka peynir ve on ekmeğe almaya yetecek kadardır (Kansu, 2019: 487). Çocukluğu ve uzun savaş yılları maddi zorluk içinde geçen Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlandırılmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuş ve devletin ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanı seçildikten hemen sonra da İsmet (İnönü) Paşa'yı başbakan olarak belirlemiştir (Mango, 2012: 459). İsmet Paşa'nın kısıtlayıcı ekonomik siyasetleri zaman zaman Atatürk ile aralarında sorun yaşamalarına sebep olmuştur (Kınross, 2013: 560).

Atatürk bireylerin ve bağlı bulunduğu devletlerin ekonomisine verdiği değeri her fırsatta dile getirmiştir. Cumhuriyeti ilan etmeden çok kısa bir süre önce Adana çiftçileriyle yaptığı konuşma verilebilecek örneklerden biridir. Bu konuşmasında kılıçla kazanılan zaferin ekonomik zaferlerle taçlandırılması üzerinde durmuş, tarımsal üretimin ekonomiye katkısından bahsetmiştir. Atatürk cumhurbaşkanı olduktan sonra millete örnek olmak için kendisi çiftlikler kurmuştur (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, 1989: 120-121).

2. ATATÜRK'ÜN MAL VARLIĞI VE VASIYETİ

Cumhuriyet ilan edildikten sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde "üç beyaz" parolası sık sık dile getirilmeye başlanmıştır. Ekmeği kendi unundan yoğurmak, şekeri kendi pancarından almak ve bezi kendi pamuğundan dokumak. Savaştan yeni çıkmış bir milletin ve yeni kurulmuş devletin bunu başarması o günlerde oldukça zor bir durumdur (Atay, 2004: 523). Atatürk ziraat çalışmalarında başarılı olmayı milli ekonomi için gerekli görmüştür. Çocukluğundan beri kır ve çiftlik hayatından hoşlanmasının etkisiyle de nüfusun büyük bir çoğunluğunun yaşayıp çalıştığı tarım sahasının geliştirilmesini istemiştir. Türk milletine örnek olmak adına Ankara Orman Çiftliği arazisi, Silifke yakınında Tekir ve Şövalye, Tarsus'ta Piloğlu çiftliklerini, Dört Yol'da Karabasamak çiftliği ile büyük bir portakal bahçesini, Yalova'da Baltacı ve Millet çiftliklerini satın alarak işe başlamıştır. O dönemde arazinin çok ucuz, Türk lirasının da değerli olması bütün bu arazilerin alınabilmesine imkân vermiştir (Soyak, 2019: 649-650).

Atatürk Silifke'deki çiftliği 1925 yılında Mersin ziyaretinde söz tarımdan açılınca "Ben bir çiftlik almak istiyorum ve bu çiftlikte Türk milletine örnek çiftçinin ne olduğunu göstermek istiyorum, var mı böyle bir yer?" diyerek sormuştur. Yaşlı birisi Silifke'de böyle bir çiftliğin var olduğunu, topraklarının çok verimli olduğunu ve tarımın her çeşidinin yapılabileceğini söylemesi üzerine Silifke'deki çiftliği satın almıştır (Kal, 2001: 31). Tarım konusunda Türk milletine örnek olmak isteyen Atatürk tarımla geçimini sağlayan halkın üzerinde büyük bir yük olan Aşar Vergisini de 1925 yılında kaldırttırarak çiftçiye büyük destek sağlamıştır (Çeçen, 1998: 287). Atatürk, bilgisizlik yüzünden memleket ekonomisinin en büyük kısmını oluşturan tarımın kademeliğe terk edilmesine göz yummamıştır. Ne bilimsel olarak meteoroloji buluşlarından faydalanılıyor ne de kara sapandan kurtulmanın çareleri aranılıyordu. Düşük kalitede tohumları da ıslah etme imkânları araştırılmıyordu. Bütün bunların bilincinde olan Atatürk kurduğu ve satın aldığı çiftliklerde Türk milletine modern tarımın nasıl yapılacağı konusunda örnek olmuştur (Eroğlu, 1986: 78).

"Türkiye yalnızca ziraat memleketi olmalıdır" tezi cumhuriyetin ilk yıllarında basında sıkça çıkan haberler arasında yerini almıştır. Türkiye'nin ekonomiye bakış açısının nasıl olacağı tartışmaları gündemden düşmese de Atatürk daha 1923 yılında cumhuriyet ilan edilmeden İzmir İktisat Kongresi'nde yaptığı konuşmada şu sözlere yer vermiştir: "İktisadiyat demek her şey demektir. Yaşamak için, mesut olmak için, mevcudiyet-i insaniye için ne lazımsa onların kâffesi demektir; ziraat demektir, sanayi demektir, her şey demektir". Atatürk'ün bu ifadesi milli ekonominin tanımı niteliğindedir. Nitekim kendisi tarımsal faaliyetlerin yanında bankacılık, madencilik gibi çeşitli ekonomik faaliyetlerde de Türk milletine yol gösterici olmuştur (Karal, 2014: 88). Atatürk'ün düşüncesine göre ekonomik anlamda güçlü olmak milletin özgürlüğü ve memleketin bağımsızlığıyla eşdeğerdir. Ekonomik yönden geri kalmak esir olmak anlamına

gelmektedir. Türk milletini savaşarak esaretten kurtaran Atatürk milli ekonomiyi güçlendirerek milletin ekonomik esaretten de kurtulmasını amaçlamaktadır (Tüfekçi, 1981: 33).

Atatürk günün şartlarını göz önünde tutarak milli ekonominin temel unsurları arasında tarıma önemli bir pay ayırmıştır. Modern tarımın nasıl yapılacağı konusunda adeta bir okul görevi gören Atatürk Orman Çiftliğini kurmuştur. Atatürk Orman Çiftliği arazileri 1925 yılından başlanarak 1930 yılına kadar geçen sürede satın alınmıştır. Satın alınan arazilerin neredeyse tamamına yakını sahiplerinden o dönemdeki değerlerinin üzerinde fiyat ödenerek satın alınmıştır. Tapu kaynakları satın alma işlemlerinin nasıl yapıldığına dair net bilgileri ortaya koymaktadır (Öztoprak, 2006: 11). Atatürk geniş bir coğrafyaya sahip olan memleketi bayındır hale getirmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bu halk zengin olmaya mecburdur diyerek Türk milletinin ekonomik refahının yüksek olmasını arzulamıştır (Kocatürk, 1987: 196).

Atatürk sadece Ankara'da değil memleketin çeşitli yerlerinde kurduğu veya satın aldığı çiftliklerde; amaç, iklim ve mahsul bakımından birbirinden farklı ürünlerin elde edileceği örnek çiftliklerle bir yandan tarımı ıslah etmek için tecrübe çalışmaları yaparken diğer yandan da çevre köylere örnek olmak istemiştir (Soyak, 2019: 650). Ankara Orman Çiftliği'nin kuruluş aşamasında çoğu ziraat uzmanı ve farklı kişiler bu arazide tarımın yapılamayacağını söyleseler de Atatürk şehrin yanı başında sulak ve ağaçlık bir tarım arazisi kurmayı kafasına koymuş ve başarmıştır (Ulus Gazetesi, 13. 06. 1937: 1).

Türk milletinin zengin olmasını isteyen ve onlara ekonomik anlamda örnek çalışmalar göstererek mali durumlarını geliştirme fırsatı veren Atatürk, para ve mala karşı büyük meyli olmayan birisidir. Cumhurbaşkanı olduktan sonra şahsi gelir ve masraflarıyla hiç ilgilenmemiştir. Maaş senedini imzalamaktan başka bu konuyla ilgi ve alakası olmamıştır. Şahsi gelir ve giderlerine ilgisiz olmasının yanında devletin resmi masrafları konusunda son derece titiz davranmıştır. Atatürk'ün devletten aldığı maaş, tahsisat ve askeriyeden aldığı emekli maaşı dışında geliri yoktur (Soyak, 2019: 647-648). Maaşları dışında geliri olmayan Atatürk'ün memleketin çeşitli yerlerinde evleri vardır. Bu evler Atatürk'e hediye edilen evlerdir. Atatürk kendisine hediye edilen binaların hemen hemen hepsine gitmiştir. Zaman zaman memleket sorunlarını yerinde incelemek ve çözmek için çıktığı seyahatlerde bu evlerde kalmıştır (Altınar, 1981: 706). Türk milleti sembolik olarak Atatürk'e teşekkür etmek için bazı ilçe ve illerde evler hediye etmişlerdir. Hediye edilen bu evlerin tapuları ve anahtarları Atatürk için güzel birer hatıra olmuştur. Atatürk bu evlerin tamamını vefat etmeden çok kısa bir süre önce buldukları şehirlere vermiş bazılarının resmi işlemlerini de tamamlamıştır (Önder, 1988: 8). Atatürk'e ev dışında da hediyeler verilmiştir. Bu hediyelerden biri İzmir'de kendisine hediye edilen üstü açık otomobildir. Bu otomobil İzmir'in düşman işgalinden kurtulduğu günlerde hediye edilmiştir (Ünaydın, 1957: 154).

Atatürk Orman Çiftliği'nin kuruluş amacı yeni usul ve geniş makineli ziraatla birlikte ziraat sanatlarının her çeşidinin yapılması düşünülmüştür. Pastörize süt, tereyağ, yoğurt ve peynir imalathaneleri, pulluk ve bira fabrikaları, sebze ve meyve bahçeleri, bağlar, halkın kullanabileceği parklar, hem sulamaya hem de su sporlarına elverişli havuzlar yapılarak Türk milletinin ekonomik ve sosyal hayatına katkı sağlanması amaçlanmıştır (Soyak, 2019: 650).

Her ülkenin yaşayışında ve çalışmalarında ekonomiye birinci derecede önem verilmiştir. Bir ülkenin ekonomik faaliyetlerinin amacı milli servetini arttırmaktır (İnan, 2015: 380). Atatürk yeni kurulmuş Türkiye'nin ekonomisini canlandırmak için bir de milli banka kurulması gerektiğini düşünerek Türkiye İş Bankasının kurulmasına vesile olmuştur. Türkiye İş Bankası kurulurken Atatürk, 250.000 lira sermaye ile bankaya hissedar olmuştur (Birlık, 2014: 759). Atatürk, Türkiye İş Bankası'nın Celal Bayar'ın öncülüğünde kurulmasını uygun görmüş ve bankanın yönetim kurulu üyesini belirleme işini Celal Bayar'a bırakmıştır. Celal Bayar, 30 kişilik bir isim listesi hazırlayıp Atatürk'e bildirmiş ve 15 kişilik yönetim listesini seçme işini Atatürk'e bırakmıştır. Atatürk listeye baktıktan sonra bu isimleri niçin başınıza bela edeceksiniz diyerek bankacılıktan anlayıp anlamadığına bakmaksızın güvendiği isimleri bankanın yönetim kuruluna seçmiştir. Celal Bayar'a hitaben "Bu işi başaracaksın sen başaracaksın, batıracaksın da sen batıracaksın" demiştir. Banka yönetim kuruluna seçtiği arkadaşlarına ise "Celal Bey ne derse onu yapacaksınız, öyle edepsizlik istemem. Karışmayacaksınız işine" diyerek banka yönetim kurulunu oluşturmuştur. 47 ortakla kurulan Türkiye İş Bankası'nın en büyük ortağı da Atatürk olmuştur (Gürer, 2019: 336-338).

Atatürk devlet başkanı olarak ekonomik konularda öncülük ettiği gibi ekonomi alanında bilgili kişilere daima ilgi göstermiştir. Çevresinde bulunan devlet ve düşünce adamlarına da ekonomi hakkında fikir sahibi olmalarını telkin etmiştir (İnan, 2019: 409). Atatürk emekli aylığını hayatı boyunca hiç kullanmamış İş

Bankası'nda açtığı hesabında biriktirmiştir. "Bakalım seneler sonra ne miktara baliğ olacak" dediği emekli maaşı için İş Bankası'nda ayrı bir hesap açılmış öldüğünde hesabında biriken para 19.566 lira 80 kuruş olarak tespit edilmiştir (Soyak, 2019: 648). Atatürk'ün *Zonguldak Maden Kömür İşleri T.A.Ş. de* her biri 1000 lira değerinde nama muharrer 12.750 hisse, her biri 1000 lira değerinde hamiline ait 12.250 hisse ve müessis 125 adet hisse senedi bulunmaktadır (Birlik, 2014: 787).

Atatürk henüz sağlığı bozulmadan mal varlığını hazineye bağışlamak istediğini genel sekterine bildirmiş bu konu hakkında araştırma yapmasını söylemiştir. Genel sekteri Medeni Kanuna göre mirasçılardan Atatürk'ün hisselerinden pay alabileceğini söylemesi üzerine bir çaresini bulun ve vasiyetnameyi benim istediğim gibi yapalım demiştir. Genel sekreter konuyu hukukçularla görüştüğünden sonra Atatürk için özel bir kanun çıkarılmaya karar verilmiştir (Soyak, 2019: 713). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 12 Haziran 1933'de çıkarılan kanuna göre; Medeni Kanununun 452. maddesi dairesindeki tasarruflarının, mahfuz hisseler hakkındaki hükümden müstesna olduğuna dair 1/750 numaralı kanunla Atatürk'ün isteği yerine getirilmiştir. Çıkarılan bu kanuna göre Atatürk bütün mal varlığını ileride mirasçıları dava açamayacak şekilde hazineye bağışlamıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, C. 16, 12. 06.1933: 203).

Atatürk'ün sağlığı 1938 yılı itibariyle bozulmaya başlamış karnı şişmeye başlamıştır. Doktorları karnındaki suyun alınmasını ertelemeyi düşünse de Atatürk ısrar ederek alınmasını istemiştir. Karnındaki suyun alınması esnasında oluşabilecek her türlü ihtimali düşünen Atatürk kendi el yazısıyla vasiyetini yazmıştır (Turgut, 2011: 638). Atatürk karnından su alınmasını ameliyat olarak görüyor bağırsaklarının delinmesi durumunda hayati tehlike geçirebileceğini düşünüyordu. Bunun bilincinde olarak karnındaki su alınmadan önce vasiyetini yazıp olumsuz bir durum karşısında tedbirli ve hazırlıklı olmak istemiştir (Ünaydın, 1959: 32).

Atatürk genel sekreteri Hasan Rıza Soyak'a üzerine kayıtlı bütün mal varlığının listesini çıkarmasını istemiş hazırlanan liste kendisine 11 Haziran 1937 tarihinde takdim edilmiştir. Çiftliklerin devri hakkında Başvekâlete yazılan mektubu ve hazırlanan listeyi onaylamıştır. Ayrıca belediye ve idarei hususiyelere devredilecek emlakları da onaylamıştır (BCA, 030.10, 2.12.5: 12). Atatürk Başvekâlete yazdığı mektubunda; bilindiği üzere ziraat ve zirai ekonomi üzerine fenni ve ameli tecrübeler yapmak için çeşitli zamanlarda memleketin çeşitli yerlerinde çiftlikler kurmuştum. On üç yıl boyunca devam eden çetin çalışmalar sonucunda çeşitli tesisler kurulmuş, hayvan ırkları ıslah edilmiş, çiftliklerden elde edilen gelirler çiftliklerin geliştirilmesi için kullanılmıştır. Yapılan bütün çalışmalar sonucunda çiftlikler her bakımdan verimli, olgun ve çok kıymetli birer varlık haline gelmiştir (BCA, 030.10, 2.12.5: 1). Çiftlikler halkın gezmesi, eğlenmesi ve dinlenmesi için de elverişli yerler olmuştur. Memleketin diğer yerlerinde de örnekleri tesis edildiği takdirde devletçe alınacak tedbirler sayesinde ziraatı ve köylüyü kalkındırmada örnek olacak çiftlikleri bütün tesisat, hayvanat ve demirbaşıyla hazineye hediye etmiştir (BCA, 030.10, 2.12.5: 2).

3. ATATÜRK'ÜN HAZİNEYE BAĞIŞLADIĞI MAL VARLIĞININ TAM LİSTESİ

Atatürk'ün hazineye hediye ettiği mal varlığının tam listesi şu şekildedir:

Ankara'da Orman, Yağmurbaba, Balgat, Macun, Güvercinlik, Tahar, Etimesut, Çakırlar Çiftliklerinden vücut bulmuş Orman Çiftliği. Yalova'da Millet ve Baltacı Çiftlikleri, Silifke'de Tekir ve Şövalye Çiftlikleri, Dört Yol'da portakal bahçesi ile Karabasamak Çiftliği.

I) Bunlardan mevcut arazi:

- A. 582 dönüm çeşitli meyve bahçeleri.
- B. 700 dönüm fidanlıklar. (Buralarda meyveli ve meyvesiz muhtelif yaşlarda ve çeşitlerde 650.000 fidan vardır).
- C. 400 dönüm Amerikan asma fidanlığı (Burada 560 kök bağ çubuğu vardır) (BCA, 030.10, 2.12.5: 3).
- D. 220 dönüm bağ (Burada 88.000adet bağ omçası vardır).
- E. 375 dönüm çeşitli sebze yetiştirmeye elverişli bahçe.
- F. 220 dönüm 6600 ağaçlı zeytinlik.
- G. 17 dönüm 1654 ağaçlı portakallık.
- H. 15 dönüm kuşkonmazlık.
- İ. 100 dönüm park ve bahçe.
- J. 2650 dönüm çayır ve Yoncalık.

- K. 1450 dönüm yeni tesis edilmiş orman.
 L. 148000 dönüm kabili ziraat ve meralar.
 M. 154729 dönüm arazi (BCA,030.10, 2.12.5: 4).

II) Bina ve Tesisat:

- A) 45 adet büyük ve küçük idare binası ve ikametgâh bütün mefruşat ve demirbaşlarıyla beraber.
 B) 7 adet 15.000 baş koyunluk ağıl.
 C) 6 adet Aydos ve Toros yaylalarında tesis edilen mandıralar.
 D) 8 adet at ve sığırlara mahsus ahır.
 E) 7 adet umumi ambar.
 F) 4 adet samanlık ve otluk.
 H) 6 adet hangar ve sundurma.
 İ) 4 adet lokanta, gazino ve eğlence yerleri, lunapark.
 K) 2 adet çeşitli imalat yapan fırın.
 L) 2 adet çiçek ve tezyinat nebatı yetiştirmeğe mahsus SER.
 Toplam 51 bina (BCA, 030.10, 2.12.5: 5).

III) Fabrika ve İmalathaneler:

A) Bira Fabrikası:

Senede 7.000 hektolitre çeşitli bira yapacak kabiliyette, bütün müştemilatıyla ve bütün işletme levazım ve mütedavil kıymetleriyle beraber.

B) Malt Fabrikası:

Senede 7.000 hektolitre biraya kâfi gelebilecek miktarda malt imaline kabiliyetli bütün müştemilatı ve işletme levazımıyla beraber.

C) Buz fabrikası:

Günde dört ton buz yapma kabiliyetinde bütün müştemilatı ve işletme levazımıyla beraber.

D) Soda ve Gazoz fabrikası:

Günde 3.000 şişe soda ve gazoz yapmak kabiliyetinde bütün müştemilatı ve mütedavil kıymetleriyle beraber (BCA, 030.10, 2.12.5: 6).

E) Deri fabrikası:

Senede 14.000 çeşitli deri imaline elverişli bütün müştemilat ve mütedavil kıymetleriyle beraber.

F) Ziraat aletleri ve demir fabrikası.

H) Biri Ankara'da diğeri Yalova'da olmak üzere iki modern süt fabrikası. Her ikisi günde ayrı ayrı 15.000 litre pastörize süt ve 1.000 kilo tereyağ işlemek kabiliyetindedir. Bunlarında bütün müştemilat ve işletme levazımı ve mütedavil kıymetleriyle beraber.

İ) Biri Ankara'da diğeri Yalova'da iki vasi yoğurt imalathanesi.

K) Şarap imalathanesi:

Yılda 80.000 litre şarap imaline elverişli bütün müştemilat ve mütedavil kıymetleriyle beraber (BCA, 030.10, 2.12.5: 7).

L) İki taşlı, elektrikle işler bir değirmen bütün müştemilatı ve mütedavil kıymetleriyle beraber.

M) İstanbul'da bulunan bir çeltik fabrikasının yüzde kırk hissesi.

N) Biri Orman Çiftliğinin biri Tekir Çiftliğini olmak üzere her biri 15.000 şer kilo kaşar, 1.000 teneke beyaz peynir, 600 teneke tuzlu yağ yapmaya elverişli ii imalathane bütün işletme levazımıyla beraber.

IV) Umumi Tesisat:

A) Biri Ankara 'da diğeri Yalova 'da kurulu iki tavuk çiftliği.

B) Yalova 'daki çiftliklerde iki hususi iskele ve liman tesisatı.

C) Üçü Ankara 'da ve ikisi İstanbul 'da beş satış mağazasının bütün tesisat ve demirbaşları (BCA, 030.10, 2.12.5: 8).

D) Orman Çiftliğinde:

Hususi sulama tesisatı, kanalizasyon, telefon tesisatı, elektrik tesisatı, küçük beton köprüler, hususi yollar, içme su tevziat şebekesi.

Yalova Çiftliklerinde: Hususi su tesisatı, telefon tesisatı, elektrik tesisatı, küçük beton köprüler ve yollar.

Silifke Tekir Çiftliğinde: Hususi sulama tesisatı, beton köprüler.

E) Orman çiftliğinde kurulu çiftlik müzesi ve ufak mikyasta hayvanat bahçesi tesisatı bunların işletme levazımı ve bütün demirbaşları (BCA, 030.10, 2.12.5: 9).

V) Canlı Umumi Demirbaş:

A) 13.100 baş koyun (Kıvırcık, merinos, karagül, karaman ırklarıyla bunların melezleri).

B) 443 baş sığır (Simental, Hollanda, Kırim Jersey, Görensey, Halep, yerli ırklarıyla bunların melezleri, yeni üretilen Orman ve Tekir cinsleri).

C) 69 baş İngiliz, Arap, Macar, yerli ve bunların melezleri koşum ve binek atları, 58 çoban merkebi.

D) 2.450 baş tavuk (Legorn, Rodaylant ve yerli ırklar) (BCA, 030.10, 2.12.5: 10).

VI. Umumi Cansız Demirbaş:

A) 16 adet traktör, 13 harman ve biçer döğör makinası ve bilcümle ziraat işlerini görmekte bulunan zirai alet ve edevatın tamamı.

B) 35 tonluk bir adet deniz motoru. (Yalova Çiftliğinde).

C) 5 adet çiftliklerin nakliye işlerinde çalıştırılan kamyon ve kamyonet.

D) 2 adet çiftliklerin umumi servislerinde çalıştırılan binek otomobili.

E) 19 adet çiftliklerin umumi servislerinde çalıştırılan binek ve yük arabası olmak üzere tam listesi verilenler Atatürk tarafından hazineye hediye edilmiştir (BCA, 030.10, 2.12.5: 11).

Atatürk'ün hazineye bağışladığı mal varlığı, Başbakan İsmet İnönü tarafından mecliste, millete ve milletvekillerine duyurulmuştur. Daha sonra İnönü, Atatürk'e telgraf çekerek mal varlığını hazineye dolayısıyla milletine bağışladığı için mecliste oluşan memnuniyeti bildirmiştir. İnönü'nün telgrafına cevap veren Atatürk; Türk köylüsünün Türk milletinin efendisi olduğunu söylediğim günü hatırlarsınız. Ben o efendinin arzu ve idaresi altında yıllarca çalışmış bir hizmetkârım. Şimdi beni heyecana getiren şey Türk köylüsüne naçizane de olsa ufak bir vazife yapmış olmamdır. Milletın yüksek temsilcileri bağışımı kabul etmişse bu beni mutlu eder diyerek düşüncelerini dile getirmiştir. Atatürk telgrafını: "Ben icap ettiği zaman en büyük hediyem olmak üzere Türk milletine canımı vereceğim" diyerek bitirmiştir (Borak, 1966: 93-94). Atatürk, Meclis Başkanı Abdülhalik Renda'nın teşekkür telgrafına ise "Yapılan bir vazifedir" yanıtını vermiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, C. 19, 14. 06.1937: 295).

İnönü hatıralarını aktarırken Atatürk'ün Ankara Orman Çiftliğini zarar ettiği için satmayı planladığını söylemektedir. Kendisinin çiftliği hazineye hediye etmesini önerdiğini Atatürk'ün de bu öneriyi kabul ettiğini ifade etmektedir (İnönü, 2006: 544). İnönü çiftliğin zarar ettiği için elden çıkarılmak istendiğini söylese de 1926-1937 yılları arası çiftlik kar zarar oranları incelendiği zaman sadece 1927 yılında zarar ettiği tespit edilmiştir. Geriye kalan yıllarda ise en yüksek kar oranlarının elde edildiği görülmektedir (Birlik, 2014: 776). Ayrıca İnönü 12 Haziran 1937'de mecliste yaptığı konuşmada Atatürk'ün çiftlikleri bağışı için şu sözlere yer vermiştir: *Atatürk her türlü şahsi menfaatlerin, kendi şahsına teveccüh edecek her türlü faydaların daima üstünde kalmış ve daima üstünde kalacak olan milli bir varlıktır. Atatürk'ün bu eseri vücuda getirdikten sonra bunları hazineye hiçbir bedelsiz ve karşılıksız terk etmesinde esaslı, büyük*

ve siyasi bir ideal vardır diyerek herhangi bir maddi karşılık beklemediğini yine kendisi ifade etmektedir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, C. 19, 12. 06.1937: 268).

İnönü, 20 Eylül 1937 tarihinde başbakanlıktan ayrılmıştır. Mecliste yaptığı konuşma ile anılarında verdiği bilgi çelişmektedir (Kocatürk, 200, s. 607). Hasan Rıza Soyak da Atatürk'ün şahsi servete düşkün olmadığını, hazinenin parası söz konusu olunca son derece titiz davrandığını söylemektedir (Soyak, 2019: 647-648). Atatürk aslında çiftliklerini Cumhuriyet Halk Partisine vermek istemektedir. Bir süre sonra hükümet ile Cumhuriyet Halk Partisinin aynı siyasi teşekkül olduğunu düşünmüş ve bütün mal varlığını hazineye bağışlamıştır. Çiftliklerini köylüler için birer okul olarak gören Atatürk, çiftliklerin devlet kontrolünde olmasını Türk milleti için daha hayırlı görmüştür. Hiçbir bedel almadan bütün mal varlığını kurduğu devletin hazinesine bağışlamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 13. 06. 1937: 7).

4. ATATÜRK'ÜN VASIYETİ

Atatürk mal varlığını hazineye devrederken hiçbir maddi karşılık almadığı gibi kendisi öldükten sonra mirasçıları hazineden bir beklenti içinde olmasın düşüncesiyle özel kanun çıkarttırmıştı. 5 Eylül 1938 Pazartesi günü Atatürk'ün kendi el yazısıyla yazdığı vasiyetinde ölümünden sonra varislerine şu şekilde vasiyet bırakmıştır:

Malik olduğum bütün nuket ve hisse senetleri ile Çankaya'daki menkul ve gayrimenkul emvalimi Cumhuriyet Halk Partisi'ne atideki şartlarla terk ve vasiyet ediyorum:

- 1) Nuket ve hisse senetleri şimdiki gibi İş Bankası tarafından nemalandırılacaktır.
- 2) Her seneki nemadan bana nispetleri şerefi mahfuz kaldıkça yaşadıkları müddetçe Makbule'ye ayda bin, Afet'e sekiz yüz, Sabiha Gökçen'e altı yüz, Ülkü'ye iki yüzer lira ve Rukiye ile Nebile'ye şimdiki yüzer lira verilecektir.
- 3) Sabiha Gökçen'e bir ev de alınabilecek ayrıca para verilecektir.
- 4) Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev de emrinde kalacaktır.
- 5) İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmal için muhtaç olacakları yardım yapılacaktır.
- 6) Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarına tahsis edilecektir, şeklinde vasiyetini yazmış ve imzalamıştır (BCA, 030.10, 269.808: 1).

Atatürk 10 Kasım 1938 tarihinde vefat ettikten sonra Ankara 3. Sulh Hukuk Mahkemesi, İş Bankası'nda nuket ve hisse senetlerinin bildirilmesini istemiştir (Öztoprak, 2006: 24). Atatürk'ün ölümünden sonra vasiyetine göre pay ettiği nuket ve hisse senetleri 10 Kasım 1938'deki duruma göre şu şekildedir:

<i>Nuket</i>	<i>Lira Kuruş</i>
<i>Emekli Hesabı (649 numaralı hesap)</i>	<i>19.566.80</i>

<i>4 numaralı şahsi hesap</i>	<i>53.453.18</i>
<i>Toplam</i>	<i>73.019.98</i>

<i>2 numaralı hesap</i>	<i>1.446.872.03</i>
-------------------------	---------------------

<i>Her üç hesaptaki toplam miktar</i>	<i>1.519.892.01</i>
---------------------------------------	---------------------

<i>İş Bankası hisse senedi</i>	<i>119.125,-</i>
<i>Müessis hisse senedi</i>	<i>569,-</i>
<i>Toplam</i>	<i>119.694,-</i>

<i>M. Kömürü T.A.Ş. hisse senedi</i>	
<i>Nama muharrer</i>	<i>12.750,-</i>
<i>Hamiline muharrer</i>	<i>12.250,-</i>
<i>Müessis senet</i>	<i>125,-</i>
<i>Toplam</i>	<i>25.125,- olarak bildirilmiş miktarlardır (Soyak, 2019: 651).</i>

Atatürk'ün bağısladığı bir diğer geliri ise "Nutuk" adlı eserin gelirleridir. Eserin yayın hakkını 1 Şubat 1928'de Türk Hava Kurumuna bağıslamıştır (Gökçen, 2000: 72). Atatürk, Kurtuluş Savaşı günlerinde maddi imkânsızlıkların sıkıntısını hat safhada çekmiş biri olarak Türkiye'yi kurduktan sonra ekonomik kalkınmaya büyük önem vermiştir. Türk milletinin kendisine sunduğu imkânları ve kendi emeğiyle elde ettiği bütün mal varlığını hazineye bağıslayarak millettten aldığını tekrar milletine vermiştir.

5. SONUÇ

Mustafa Kemal Atatürk'ün çocukluğu ve ilk gençlik yılları maddi sıkıntılar içinde geçmiştir. Askerlik mesleğine başlamasıyla birlikte bir nebze rahatlayan Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı başlatmasıyla askerlikten istifa etmiş ve ekonomik sıkıntıları hat safhada yaşamıştır. Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla cumhurbaşkanı seçilen Atatürk ekonomik kalkınmaya büyük önem vermiştir. Türk köylüsüne ve milletine örnek olmak için çiftlikler kurmuştur. Kurulan çiftlikler içerisinde çeşitli tesis ve fabrikalar kurularak üretim faaliyetlerine başlanmıştır. Atatürk tarımın ekonomideki katısını bildiği için milli ekonominin temelleri arasında tarıma büyük pay ayırmıştır. Çiftliklerinde hayvan ırkları ve çeşitli tohumlar ıslah edilerek üretim ve kaliteyi arttırmayı başarmıştır.

Atatürk ekonomik anlamda önem verdiği diğer bir konuda bankacılık olmuştur. Türkiye İş Bankası'nın kurulmasına vesile olarak Türk milletinin bankacılık konusunda da gelişimine katkı sağlamıştır. Atatürk'ün şahsi anlamda servete ve paraya düşkün biri olmadığını kendisini tanıyanlar aktarmaktadır. Ancak söz konusu devletin parası olduğu zaman son derece titiz davrandığı söylenmektedir. Şahsi anlamda para ve servete değeri vermediği 1933 yılında çıkarttığı özel kanunla da anlaşılmaktadır. Medeni Kanunda yapılan değışikliğe göre kendisi öldükten sonra varisleri şahsi serveti için devlete dava açamayacak duruma getirilmiştir. Atatürk vefat ettiği zaman kendi emekli hesabında 19.566.80 kuruş gibi cüzi miktarda bir para birikmiştir. Diğer nükut ve hisse senetlerindeki hesapları hakkında şahsi hiçbir kullanım yapmadığı cumhurbaşkanlığı genel sekteri Hasan Rıza Soyak'ın ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Atatürk'ün hazineye bağısladığı mal varlığının listesine dikkat edildiği zaman; nükut, hisse senedi, çiftliklerin tesis ve arazileri, fabrikalar, canlı cansız varlıklar oldukça büyük bir meblağa denk gelmektedir. Günümüzde Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu, Atatürk'ün vasiyetine göre İş Bankası'ndan paylarını almaya devam etmektedirler. Atatürk gerektiğinde millete canımı vereceğim diyerek tüm mal varlığını hazineye yani Türk milletine bağıslamıştır.

KAYNAKÇA

Arşivler

ATASE, ATAZB, K-44, B- 6-24, A, D, 2, F, 2-24, 21.03.1904.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.10, Yer No: 2.12.5, s. 12.

BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 2.12.5, s. 1.

BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 2.12.5, s. 10.

BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 2.12.5, s. 11.

BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 2.12.5, s. 2.

BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 2.12.5, s. 3.

BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 2.12.5, s. 4.

BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 2.12.5, s. 5.

BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 2.12.5, s. 6.

BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 2.12.5, s. 7.

BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 2.12.5, s. 8.

BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 2.12.5, s. 9.

BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 269.808.1.

Resmi Yayınlar

- Altınar, A. (1981). *Her Yönüyle Atatürk*, Bakış Matbaası, İstanbul.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III. (1989). C. 2. Derleyen: Nimet Arsan, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Atay, Falih R. (2004). *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Aydemir, Şevket S. (1999). *Tek Adam*, C. 1, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Birlik, Gültekin K. (2014). "Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı", *Belleten*, Ankara, 78, (282): 757-801.
- Borak, S. (2004). *Atatürk*, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul.
- Borak, S. (1966). *Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk*, Bahar Matbaası, İstanbul.
- Çeçen, A. (1998). *Atatürk ve Cumhuriyet*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Eroğlu, H. (1986). *Atatürk'ün Hayatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Gökçen, S. (2000). *Atatürk'le Bir Ömür*, Anıları Kaleme Alan: Oktay Verel, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Gürer, T. (2019). *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer Cepheden Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İnan, A. (2015). *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- İnan, A. (2019). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Hazırlayan: Arı İnan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İnönü, İ. (2006). *Hatıralar*, Hazırlayan: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Kal, N. (2001). *Atatürk'le Yaşadıklarını Anlattılar*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Kansu, Mazhar M. (2019). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karal, Enver Z. (2014). *Atatürk ve Devrim*, Odtü Yayıncılık, Ankara.
- Kınross, L. (2013). *Atatürk*, Türkçesi: Necdet Sander, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Kocatürk, U. (2000). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kocatürk, U. (1987). *Atatürk*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kocatürk, U. (2015). *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Mango, A. (2012). *Atatürk*, Türkçesi: Fusun Doruker, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Önder, M. (1988). *Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Öztoprak, İ. (2006). *Atatürk Orman Çifliği'nin Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Soyak, Hasan R. (2019). *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Şapolyo, Enver B. (1944). *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, Berkalp Kitabevi, Ankara.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM Zabıt Ceridesi). Devre IV. C. 16. 12. 06.1933.
- TBMM Zabıt Ceridesi. Devre V. C. 19. 12. 06.1937.
- TBMM Zabıt Ceridesi. Devre V. C. 19. 14. 06.1937.
- Turgut, H. (2011). *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Tüfekçi, Gürbüz D. (1981). *Atatürk'ün Düşünce Yapısı*, Tes- İş Federasyonu, Ankara.

Ünaydın, Ruşen E. (1957). *Atatürk'ü Özleyiş Hatıralar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Ünaydın, Ruşen E. (1959). *Atatürk'ün Hastalığı Profesör Dr. Nihad Reşad Belger'le Mülakat*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet Gazetesi. 13 Haziran 1937. s. 7.

Ulus Gazetesi. 10 Kasım 1939. s. 9.

Ulus Gazetesi. 13 Haziran 1937. s. 1.

